

VOOR SOCIAAL-EMOTIONEEL LEREN

Theoretische verantwoording
over ZIEN! in relatie tot Kwink.

Inhoud

Theoretische verantwoording koppeling groepsfasen/ZIEN! (schema A)	2
Theoretische verantwoording koppeling SEL-competenties/ZIEN!-vaardigheden (schema B)	3
Bronnen	6

Theoretische verantwoording koppeling groepsfasen/ZIEN! (schema A)

1. Forming¹: In de *forming*-fase staat het oriënteren centraal. De leerlingen zijn voornamelijk bezig met wat anderen van hen vinden. Gedrag wordt uitgetoetst om uit te zoeken wat anderen ervan vinden. De verwachtingen zijn gespannen: Hoor ik er wel bij? Zullen ze me niet gek vinden? Zal ik het goed kunnen vinden met de juf of meester? Leerlingen willen geaccepteerd worden en weten dat de groep veilig is. Er is sprake van afhankelijkheid: van veilige gedragspatronen en de leider van de groep wat betreft richting.¹

CASEL (2012): Om over te gaan naar de volgende fase moet elk lid van de groep uit de comfort-zone stappen en conflicten riskeren.

Onderwijsbehoeften²: Een leerkracht die...

- de leerlingen met elkaar in gesprek brengt;
- ondersteuning biedt bij het ontdekken van de leer- en leefomgeving;
- ieder kind het gevoel geeft erbij te horen.

2. Norming³: Er is sprake van het bepalen en vaststellen van de geldende normen. Deze fase geldt m.n. voor de leerkracht: hij moet bepalen welke normen er gaan heersen in de groep zodat de leerlingen niet eerst in de *storming*-fase komen en mogelijk de macht overnemen. De leerkracht moet de *storming*-fase voor zijn. Wel is het nodig om de algemene schoolregels samen met de leerlingen op klasniveau uit te werken en leerlingen zo mede-eigenaar te laten zijn van de regels.

Onderwijsbehoeften⁴: Een leerkracht die...

- duidelijk is;
- regels en gedragsverwachtingen opstelt;
- zorgt voor een veilige schoolomgeving.

3. Storming⁵: In deze fase nemen de leden hun positie in de groep in, de rollen worden verdeeld. Wanneer er verschil is in wensen en ideeën, leidt dit tot strijd in de groep. Er is dan sprake van strijd om invloed in de groep. Het is een sociale strijd: een constant gevecht op verbaal, fysiek en digitaal niveau om op zo'n hoog mogelijk niveau in de hiërarchie te komen. Er zijn echter ook leerlingen die zich niet in deze strijd mengen. Als de informele leider, die ontstaat als gevolg van deze strijd, een prettige en sociale persoonlijkheid is, is er niets aan de hand. Wanneer de leider een dwarse/ dominante/agressieve persoonlijkheid is, kunnen er gezagsproblemen ontstaan. Als de leerkracht daar geen passend antwoord op heeft, wordt de fase van *performing* negatief en is de groep blijven hangen in de *storming*-fase. Om dit zoveel mogelijk voor te zijn, is het van belang om de fase *norming* voor *storming* te plaatsen en zo zelf de regels te bepalen als leerkracht. CASEL (2012): Om over te gaan naar de volgende fase moeten groepsleden van een 'testing and proving'-mentaliteit naar een probleemoplossingsmentaliteit. Het meest belangrijke kenmerk om groepen te helpen om deze ontwikkeling door te maken, is de vaardigheid luisteren.

Onderwijsbehoeften⁶: Een leerkracht die...

- hulp biedt bij het bepalen van ieders positie in de groep;
- aandacht besteedt aan het omgaan met conflicten;
- activiteiten aanbiedt die pestgedrag voorkomen;
- respect toont voor alle kinderen, hun mening en karakter.

4. Performing⁷: In deze fase is sprake van een prettige samenwerking waarin leerlingen op elkaar kunnen vertrouwen en bouwen. De rollen staan vast en er is sprake van een basisrust. De onderlinge verhoudingen zijn in balans. De leerlingen weten wat ze aan elkaar hebben. Door bepaalde 'grote' gebeurtenissen (bijv. nieuwe leerling of heftig conflict) kan een groep wel weer in een vorige fase terugvallen. Er is hiërarchie, de rollen zijn immers bepaald, maar dit is niet per se negatief: er is ook zorg om anderen.

Onderwijsbehoeften⁸: Een leerkracht die...

- plezier, rust en orde in de klas houdt;
- samenwerken stimuleert;
- ieders talent tot bloei laat komen.

5. Adjourning⁹: Dit betreft de periode van het naderende afscheid: voor groep 8 kan dit al de periode na de CITO-toets betreffen. Het is de periode dat de vakantie in zicht is en iedereen moe is. Vier verschijnselen, m.n. van toepassing op groep 8:

- a. De leerlingen vinden het jammer dat de groep ophoudt te bestaan; er is onzekerheid over het nieuwe schooljaar.
- b. Viften: benoemen wat er allemaal niet klopt (afcheid nemen is makkelijker als het verleden minder aantrekkelijk lijkt).
- c. Normvervaging: niet langer aan groepsregels houden en minder respectvol met elkaar omgaan (afcheid nemen is makkelijker als de sfeer in de groep negatiever is).
- d. Kliften: Afscheid nemen uitstellen, veel tijd met elkaar doorbrengen.

Onderwijsbehoeften¹⁰: Een leerkracht die...

- de leerling voorbereidt op het naderende afscheid;
- zorgt voor een fijne groeps sfeer tot aan het eind van het schooljaar.

Theoretische verantwoording koppeling SEL-competenties/ZIEN!-vaardigheden (schema B)

De vijf SEL-competenties van Van Overveld (2012) zijn zelfbesef, zelfmanagement, besef van de ander, hanteren van relaties en keuzes kunnen maken. Zelfbesef en zelfmanagement zijn ik-gericht, besef van de ander en hanteren van relaties zijn jij-gericht en keuzes kunnen maken is wij-gericht (Van Overveld, 2015). De vijf ZIEN!-vaardigheden kunnen verdeeld worden in ruimte gevend en ruimte nemend gedrag: SA en SI zijn ruimte nemende vaardigheden terwijl IB, SF en IL ruimte gevende vaardigheden zijn. Uit analyse van de definities¹¹ van de competenties en vaardigheden blijkt dat er een zekere mate van overlap bestaat tussen de competenties van Kwink en de vaardigheden van ZIEN!. Eerst zijn de definities van de constructen gegeven, waarna wordt aangegeven hoe de koppeling tussen de vaardigheden en competenties tot stand is gekomen:

- **Sociale autonomie:** vaardigheid van tot uitdrukking brengen van eigen mening en behoeften en hieraan trouw te blijven)
  - **Zelfbesef:** kunnen inschatten van je eigen gevoelens, kennis hebben van je interesses, waarden en kracht, een gezond zelfvertrouwen, en het herkennen van de eigen emoties en de invloed van deze emoties op het gedrag. Dit betreft eveneens het kunnen inschatten van de eigen sterke en zwakke kanten en een hierbij behorend gezond zelfvertrouwen en optimisme.
  - **Keuzes kunnen maken:** weloverdacht kiezen met de juiste aandacht voor jezelf en de ander, bijdragen aan een positief klimaat in je school, verantwoordelijkheid nemen voor je eigen gedrag, en de vaardigheid om constructieve en respectvolle keuzes aangaande persoonlijk gedrag en sociale interacties te kunnen maken, met inachtneming van ethische principes, veiligheidsoverwegingen, sociale normen, mogelijke gevolgen van de acties en het welzijn van zichzelf en anderen

Toelichting: Sociale autonomie behoort tot de ruimte nemende vaardigheden, gericht op het 'ik'. Zelfbesef richt zich op het besef van 'ik' en daarmee op ruimte nemende vaardigheden. Keuzes kunnen maken bevat zowel ruimte gevende als ruimte nemende elementen, zo blijkt uit de definitie en is daarmee eveneens gericht op het 'ik'.

- **Sociaal initiatief:** in sociale situaties contact zoeken en maken, zowel non-verbaal als verbaal.
  - **Hanteren van relaties:** relaties aangaan gebaseerd op samenwerking, sociale druk weerstaan, conflicten oplossen, en de vaardigheid om gezonde relaties aan te gaan en te onderhouden met verschillende individuen en groepen. Het betreft eveneens duidelijk communiceren, actief luisteren, samenwerken, weerstaan van negatieve sociale druk, onderhandelen over conflicten op constructieve wijze, en het zoeken en aanbieden van hulp indien nodig.
  - **Zelfmanagement:** impulscontrole bij stressvolle situaties, omgaan met heftige emoties, doelgericht gedrag, en de vaardigheid met betrekking tot het effectief reguleren van de eigen emoties, gedachten en gedragingen in verschillende situaties. Dit betreft ook het managen van stress, controleren van impulsen, zichzelf motiveren en het stellen en toewerken naar persoonlijke en academische doelen.
  - **Zelfbesef:** kunnen inschatten van je eigen gevoelens, kennis hebben van je interesses, waarden en kracht, een gezond zelfvertrouwen, en het herkennen van de eigen emoties en de invloed van deze emoties op het gedrag. Dit betreft eveneens het kunnen inschatten van de eigen sterke en zwakke kanten en een hierbij behorend gezond zelfvertrouwen en optimisme.

Toelichting: Sociaal initiatief behoort tot de ruimte nemende vaardigheden. Hanteren van relaties bestaat uit zowel ruimte nemende als ruimte gevende vaardigheden. Voor het aangaan van relaties en het hanteren van relaties op een gezonde manier is sociaal initiatief nodig.

Ook in de competentie zelfmanagement komt sociaal initiatief terug: Kwink baseert haar definitie van zelfmanagement op drie vormen van zelfmanagement volgens CASEL (2012): a) onderdrukken van impulsen, b) zelfsturend gedrag in sociale situaties, c) zelfsturend gedrag op academisch gebied. Zelfsturend gedrag in sociale situaties geeft aan dat een individu geen hulp nodig heeft om sociaal gezond gedrag te vertonen. Om zelfsturend gedrag (i.e. gezond sociaal gedrag) in sociale situaties te vertonen, is het nemen van initiatief nodig.

Tot slot komt sociaal initiatief terug in de competentie zelfbesef: een gezond zelfvertrouwen is nodig om sociaal initiatief te nemen.

- **Impulsbeheersing:** in sociaal verband het eigen gedrag reguleren door het onderdrukken van impulsen.
  - **Zelfmanagement:** impulscontrole bij stressvolle situaties, omgaan met heftige emoties, doelgericht gedrag, en de vaardigheid met betrekking tot het effectief reguleren van de eigen emoties, gedachten en gedragingen in verschillende situaties. Dit betreft ook het managen van stress, controleren van impulsen, zichzelf motiveren en het stellen en toewerken naar persoonlijke en academische doelen.

Toelichting: Het beheersen van emoties komt duidelijk terug in beide definities: 'impulscontrole bij stressvolle situaties' en 'en de vaardigheid met betrekking tot het effectief reguleren van de eigen emoties, gedachten en gedragingen in verschillende situaties.'

- **Sociale flexibiliteit:** vaardigheid m.b.t. het aanpassen van het eigen gedrag op veranderende omstandigheden en situaties in het sociale verkeer.
  - **Besef van de ander:** empathie, perspectief nemen, verschillen tussen individuen en groepen herkennen en waarderen, sociale cues juist interpreteren, en het kunnen nemen van perspectief en sympathie tonen aan anderen van verschillende achtergronden en culturen. Dit betreft ook het begrijpen van sociale en ethische normen voor gedrag en het herkennen van *resources* en *support* op school, in de familie en de grotere gemeenschap.
  - **Hanteren van relaties:** relaties aangaan gebaseerd op samenwerking, sociale druk weerstaan, conflicten oplossen, en de vaardigheid om gezonde relaties aan te gaan en te onderhouden met verschillende individuen en groepen. Het betreft eveneens duidelijk communiceren, actief luisteren, samenwerken, weerstaan van negatieve sociale druk, onderhandelen over conflicten op constructieve wijze, en het zoeken en aanbieden van hulp indien nodig.

Toelichting: Sociale flexibiliteit is ruimte gevend gedrag, gericht op de ander. Dit komt ook terug in besef van de ander: het besef hebben dat een ander niet hetzelfde is/denkt/voelt/vindt als jijzelf. Wanneer een kind te maken krijgt met een veranderende situatie, waarin naast hemzelf ook anderen betrokken zijn, dient hij zijn gedrag aan te passen. Om dit echter op passende wijze te doen, moet hij zich wel kunnen verplaatsen in anderen en daarmee beseffen wat anderen denken, voelen of vinden. Hanteren van relaties bevat zowel ruimte nemende als ruimte gevende vaardigheden. Voor het juist hanteren van relaties is het nodig dat een kind in staat is ruimte te geven aan de ideeën van anderen, bijvoorbeeld tijdens een samenwerking.

- **Inlevingsvermogen:** vaardigheid om het eigen gedrag af te stemmen op de gedachten en gevoelens van een ander.
  - **Besef van de ander:** empathie, perspectief nemen, verschillen tussen individuen en groepen herkennen en waarderen, sociale cues juist interpreteren, en het kunnen nemen van perspectief en sympathie tonen aan anderen van verschillende achtergronden en culturen. Dit betreft ook het begrijpen van sociale en ethische normen voor gedrag en het herkennen van *resources* en *support* op school, in de familie en de grotere gemeenschap.
  - **Keuzes kunnen maken:** weloverdacht kiezen met de juiste aandacht voor jezelf en de ander, bijdragen aan een positief klimaat in je school, verantwoordelijkheid nemen voor je eigen gedrag, en de vaardigheid om constructieve en respectvolle keuzes aangaande persoonlijk gedrag en sociale interacties te kunnen maken, met inachtneming van ethische principes, veiligheidsoverwegingen, sociale normen, mogelijke gevolgen van de acties en het welzijn van zichzelf en anderen.

Toelichting: Bij inlevingsvermogen gaat het om het besef dat een ander niet hetzelfde is/denkt/voelt/vindt als jijzelf en het vermogen het eigen gedrag hierop af te stemmen. Besef van de ander stelt het besef dat een ander niet hetzelfde is/denkt/voelt/vindt als jijzelf ook centraal. Keuzes kunnen maken bevat, naast het beschreven ruimte nemende aspect, ook een ruimte gevend aspect: de leerling draagt ook verantwoordelijkheid voor de ander. Om die verantwoordelijkheid op de juiste manier te hanteren, is inlevingsvermogen nodig.

Bronnen

- Bijlsma, J. (2009). *Maak als school een prioriteit van groepsdynamica en zet het op de agenda*. KPC Groep.
- Broer, N. A., Haverhals, B., & Bruin, H.L. de (2011). *Verantwoording. Pedagogisch expertsysteem ZIEN! voor het primair onderwijs*. Driestar Onderwijsadvies.
- Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning (2012). *2013 CASEL Guide: Effective Social and Emotional Learning Programs*. Chicago: CASEL.
- Florida State University (n.d.). http://med.fsu.edu/uploads/files/FacultyDevelopment_GroupDevelopment.pdf. Bezocht op 26-10-2015
- Gielis, P., Konig, A., & Lap, J. (2008). *Begeleiden van de groep*. Groningen – Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Van Overveld, K. (2012). *Groepsplan Gedrag*. Huizen: Uitgeverij Pica.
- Van der Wolf, K., & Beukering, T. (2013). *Gedragsproblemen in scholen: het denken en handelen van leraren*. Leuven: Acco.

Heeft u vragen of opmerkingen? Neemt u gerust contact met ons op:

internet: www.zienvooronderwijs.nl;
e-mail: info@zienvooronderwijs.nl

internet: www.kwinkopschool.nl;
e-mail: info@kwintessens.nl

Endnotes

- ¹ Van Overveld (2012), http://med.fsu.edu/uploads/files/FacultyDevelopment_GroupDevelopment.pdf
- ² Van Overveld (2012)
- ³ Van Overveld (2012), Bijlsma (2009)
- ⁴ Van Overveld (2012)
- ⁵ Van Overveld (2012), Bijlsma (2009)
- ⁶ Van Overveld (2012)
- ⁷ Van Overveld (2012), Bijlsma (2009)
- ⁸ Van Overveld (2012)
- ⁹ Van Overveld (2012)
- ¹⁰ Van Overveld (2012)
- ¹¹ Definities afkomstig van Van Overveld (2012) en CASEL (2012)